

FILOZOFIA JE ... FILOZOFIA

MARIANNA ORAVCOVÁ, Filozofický ústav SAV, Bratislava

(Pokračovanie z č. 8)

To, že sa filozofia neuberá k jasným obzorom, načrtnutým praktickými potrebami, širokými cestami objavov a vynálezov, sprevádzaná optimizmom, ohlasujúc pokrok, oslobodenie a blahobyť, nie je dôvod ku kognitívnej skepse ani k morálnemu relativizmu.

Osobitosť určenia filozofie je práve v uvedomení si a v akceptovaní tohto faktu. Jej výsostné právo – samotné, nekončiacie putovanie za poznaním, ponáranie sa do seba, hľadanie svojho miesta bolo popri pomenúvaní nášho priestoru vzrušujúce rovnako pre antiku ako pre neskoršie obdobia a zostáva takým aj pre nás.

Možno z vás niekto povie: „A nemohol by si žiť, Sokrates, v pokoji a nečinnosti, keď od nás odídeš?“ To je práve zo všetkého to najt'ažšie, presvedčiť niektorých z vás o tom. Ak

38 A totiž poviem, že to znamená neposlúchať boha, a preto nemôžem žiť v nečinnosti, neuveríte mi a budete si myslieť, že sa pretvarujem; ak však zase poviem, že pre človeka je najväčším dobrom viesť každý deň rozhovory o cnosti a iných veciach, o ktorých ma počujete rozprávať, keď skúmam seba aj iných, a že život bez takéhoto skúmania nie je pre človeka pravý, ešte menej uveríte mojim slovám. Nuž takto to teda je, ako hovorím, občania, ale presvedčiť o tom nie je ľahké. A okrem toho

B nie som navyknutý uznávať seba za hodného nejakého trestu.

PLATÓN: *Obrana Sokratova*

A osobitosť vyučovania a učenia sa filozofie je práve v jasnom uvedomení si tejto osobitosti jej určenia, teda toho, čo filozofia je, čo môže poskytnúť, a v rešpektovaní jej charakteru. To znamená nevtesnávať filozofiu na Prokrustovo lôžko vedy, teda nečakať definitívne odpovede a riešenia. A filozofiu ani neideologizovať, teda nevyužívať ju ako ideológiu na preklopenie priepasti medzi realitou a politikou.

A to zasa spätne do určitej miery relativizuje pojmy vyučovať filozofiu, byť filozofom. Už sme povedali, že profesionálom tu môže byť len tvorca a v určitom zmysle učiteľ. Už na úsvite filozofie to veľmi jasne videl Sokrates. Jeho dialóg ako umenie explikácie určitého nového – filozofického pohľadu je spôsobom, ktorým filozof zastávajúci určité stanovisko dokáže stimulovať schopnosti druhého (žiaka, poslucháča, protivníka) a pozdvihnúť ho na partnera v dialógu, a teda v poznávaní. Spolu prejdú cestu od zdanlivého vedenia k skutočnému poznaniu. V žiadnom prí-

pade to nie je priamočiara cesta. V sokratovskom dialógu filozof odsúva priamu, bezprostrednú odpoveď. Síce súhlasí s niektorou jej časťou, ale vzápätí uvedie ďalšiu okolnosť či komplikáciu. A ak sa napokon predsa len prepracuje k odpovedi, filozof obvykle netvrdí, že je to pravda, ale že je to len situáciou najprimeranejšia odpoveď získaná po zvážení všetkých súvislostí a zlučiteľná s ostatnými odpoveďami na príbuzné otázky. Nie je to teda odovzdávanie a osvojovanie si hotových poznatkov v záväznej podobe, ale zdieľanie spoločnej cesty. Spoločné vystupovanie na kopce, z ktorých sa otvárajú pohľady na členitú krajinu, tiahnúcu sa až za horizont poznania, a spoločné zostupovanie do neznámych, temných, a lákavých zákutí, i keď priama cesta k bežným pozemským cieľom, ako to nástojčivo diktuje aj zdravý rozum, je predsa najrýchlejšia, javí sa aj ako najschodnejšia a väčšina ľudí kráča práve po nej.

Filozofická cesta, podniknutá z vnútorného popudu, ktorej Ariadninou niťou je kritický rozum, sa stáva popretím praktického, zdravého rozumu.

... ale keď mi boh kázal, ako som sa domnieval, že sa mám celý život zaoberať filozofiou a akúmať seba aj iných, bol by som sa, občania aténski, dopustil opovrhnutiahodného činu, keby som bol zo strachu pred

29 *A smrťou alebo čímkoľvek iným opustil svoje miesto. Bolo by to zavrhnutiehodné a vtedy by ma mohol niekto naozaj plným právom priviesť pred súd, že neverím v existenciu bohov, ak neposlúcham veštbu, bojím sa smrti a namýšľam si, že som múdry, aj keď nie som. Lebo báb sa smrti, občania, nie je nič iné než vzbudzoval' zdanie, že človek je múdry, hoci nie je; je to totiž domnienka, že človek vie, čo nevie. Nikto totiž nevie, či práve smrť nie je pre človeka zo všetkého najväčším dobrom,*

B *ľudia sa jej však boja, akoby bezpečne vedeli, že je to najväčšie zlo. A nie je potom toto tá najhanebnejšia nevedomosť spočívajúca v tom, že sa človek domnieva, že vie, čo nevie? Ja sa však, občania, možno aj v tejto veci líšim od väčšiny ľudí, a ak tvrdím, že som skutočne o niečo múdrejší než niekto iný, podľa mňa som preto múdrejší, že ako nič neviem o osudoch človeka po smrti, naozaj si uvedomujem, že o nich neviem; viem však, že je zlé a hanebné páchať bezprávie a neposlúchať lepšieho, či už boha, alebo človeka. Teda tých zlých vecí, o ktorých viem, že sú zlé, vždy sa budem väčšmi báť a sa im vyhýbať ako tých, o ktorých neviem, že sú zlé.*

Čo však prináša takéto neobyčajné putovanie? Takto chápaná filozofia vedie k poznaniu zmyslu, k vnútornému, intímnemu prijatiu poznaného, k ochote pririeknuť mu odôvodnenosť a k morálnej záväznosti poznaného. Ak sa raz navodí takýto postoj k tomu, čo poskytuje filozofia, nastáva hlboké prepojenie poznaného a morálneho, poznávacích a morálnych postojov individua.

SOKRATES: *Nemá sa teda ani odplácať bezprávie bezprávím, ani sa nemá nijakému človeku robiť zlé, ani keď človek musí od ľudí trpieť všetko možné. A daj pozor, Kriton, aby si*

49 **D** tu nesúhlasil so mnou proti svojmu presvedčeniu, lebo viem, že len málo ľudí to uznáva a bude uznávať. Tí, ktorí sú tejto mienky, a tí, ktorí nie sú, nikdy nemôžu dôjsť k spoločnému názoru, ale musia sebou navzájom pohŕdať, keď vidia, aké zásady zastávajú. Uvažuj teda aj ty veľmi starostlivo, či sa chceš ku mne pripojiť a či si rovnakej mienky ako ja a či môžeme pri našich rozhodnutiach vychádzať z toho, že nikdy nie je správne ani krivdiť, ani odplácať bezprávie bezprávím, ani sa brániť proti utrpenému bezpráviu tým, že sami opäť robíme zle. Alebo sa vzdávaš tejto zásady a nepridržiavaš sa jej ako ja? Už dávno som bol o tomto presvedčný a aj teraz ešte

E som, ak však ty zastávaš iný názor, povedz mi to a pouč ma. No ak trváš na našich predchádzajúcich názoroch, potom počúvaj, čo z toho vyplýva.

KRITON: Áno, trvám a mám taký istý názor ako ty. Hovor len ďalej.

SOKRATES: Nuž pokračujem vo svojej reči, alebo skôr ti chcem položiť pár otázok. Ak sa niekto s niekým dohodne o niečom, že je spravodlivé, musí to aj robiť, alebo sa smie stať vierolomným?

KRITON: Musí to robiť.

50 **A SOKRATES:** Tak pozoruj vec z tohto stanoviska. Ak my teda odtiaľto odídem bez súhlasu štátu, či zle urobíme niektorým, a to tým, ktorým sa má najmenej robiť bezprávie, alebo nie? A ostaneme verní tomu, čo sme obaja uznali ako spravodlivé, alebo nie?

KRITON: Nemôžem odpovedať na tvoju otázku. Sokrates, lebo jej nerozumiem.

SOKRATES: Nože uvažuj takto. Predstav si, že by sme sa práve chystali odtiaľ ujsť, alebo ako to máme nazvať, a tu by k nám prišli zákony a štát, postavili by sa nám do cesty a opýtali by sa: „Povedz mi, Sokrates, čo zamýšľaš robiť?“

B Nezamýšľaš tým skutkom, o ktorý sa pokúšaš, zničiť i nás, zákony, i celý štát, pokiaľ je to v tvojej moci? Alebo pokladáš azda za možné, že môže ešte ďalej trvať a uniknúť z hube štát, v ktorom vynesené rozsudky už nemajú nijakú moc, ale pôsobením súkromníkov sa stávajú neplatnými a rušia sa?“

Čo máme na tieto a podobné otázky odpovedať, Kriton? Lebo na to by mohol niekto veľa povedať, najmä rečník: o porušení zákona, ktorý predpisuje, aby sudcami vynesené rozsudky mali platnosť. Alebo im odpovieme: „Štát sa na nás dopustil bezprávia a vyniesol nesprávny rozsudok?“ Odpovieme im toto, alebo čo?

KRITON: Pri Diovi, to im odpovieme, Sokrates.

SOKRATES: A čo ak povedia zákony: „Sokrates, či sme sa obaja skutočne aj v tomto zhodli, alebo skôr, že máš ostať pri

C rozsudkoch, ako ich štát vynesie?“ A keby sme sa čudovali ich slovám, azda by nám povedali:

„Sokrates, nečuduj sa našim slovám, ale odpovedaj. Sám predsa používaš metódu otázok a odpovedí. Nuž čo vyčítaš

D nám a štátu, že sa pokúšaš nás zničiť? Neboli sme to my, ktoré sme ti najprv dali život? Nemáš nám za to ďakovať, že tvoj otec si vzal za ženu tvoju matku a splodil ťa? Povedz teda, vyčítaš niečo týmto z nás, zákonom o manželstvách, že sú dobré?“

„Nevyčítam,“ povedal by som.

„Ale azda tým zákonom, ktoré riadia výchovu a vzdelávanie detí, podľa ktorých si aj sám bol vychovaný? Či neprikázali správne z nás na to ustanovené zákony, keď predpisovali tvojmu otcovi, aby sa postaral o tvoje telesné a duševné vzdelanie?“

E „Správne,“ povedal by som.

„Dobre. A keď si sa takto narodil a bol si vychovaný a vzdelaný, mohol by si povedať, že nie si náš potomok a náš sluha, ako boli aj tvoji predkovia? A ak je to tak, myslíš, že máš rovnaké právo voči nám ako my voči tebe, a čokoľvek my chceme urobiť tebe, domnievaš sa, že aj ty máš právo odplácať to zasa nám? Alebo si bol azda rovnoprávny s tvojím otcom alebo s tvojím pánom, ak si náhodou takého mal, a smel si im

51 **A** aj všetko odplácať, čo oni robili tebe: teda za zlé slovo nadávkou, za úder úderom a mnoho iných takých vecí? Ale voči vlasti a nám zákonom má to byť dovolené? Ak ťa my budeme chcieť zahubiť, pretože to pokladáme za spravodlivé, budeš aj ty chcieť, pokiaľ je to v tvojej moci, ničť zasa nás, zákony a vlast', a budeš tvrdiť, že tým robíš niečo spravodlivé, ty, ktorý sa predsa skutočne staráš o cnosť? Alebo ti aj napriek tvojej múdrosti uniklo, že si musíme väčšmi vážiť vlast' ako matku

B a otca a všetkých ostatných predkov, že v očiach bohov a rozumných ľudí je velebnejšia, posvätejšia a vo väčšej úcte a že ju musíme číť, ustupovať jej a chláchoľiť ju – aj keď sa na nás hnevá – väčšmi ako svojho otca? Musíme ju alebo presvedčiť o jej nespravodlivosti, alebo robiť, čo žiada, a pokojne znášať utrpenia, ktoré ukladá, nech už sú to údery alebo väzenie. Je našou povinnosťou ju nasledovať, keď nás vedie do vojny, kde môžeme byť ranení alebo zabíť, a nesmieme sa vyhýbať ani ustupovať ani opustiť bojový šik, ale aj v boji i pred súdom a všade musíme robiť, čo rozkazuje štát a vlast', alebo ju

C presvedčiť, ako je to spravodlivé. Ale používať násilie nie je dovolené ani proti matke ani proti otcovi, a tým menej proti vlasti.“

Čo na to povieme, Kriton? Že zákony majú pravdu, alebo nie?

KRITON: Mne sa zdá, že majú.

SOKRATES: „Pozri teda, Sokrates,“ pokračovali by azda zákony, „či máme pravdu, keď tvrdíme, že to, čo sa pokúšaš urobiť proti nám, je niečo nespravodlivé. Hoci sme ťa priviedli na svet, vychovali, vzdelali a dožičili sme ti ako všetkým

D ostatným občanom účasť na všetkom krásnom, pokiaľ sme mohli, predsa vyhlasuujeme, že sme dali úplnú voľnosť z Aténčanov tomu, kto chce, len čo bol prijatý do zoznamu občanov a poznal pomery v meste a nás, zákony, že si môže zobrať svoj majetok a odísť, kam chce, ak by sme sa mu nepáčili. A ak niekto z vás chce odísť do niektorej zahraničnej osady, ak sa mu my a štát nepáčime, alebo keby sa vôbec chcel niekam presídliť, potom mu nijaký z nás, zákonov, nestojí v ceste a nezakazuje

E mu odísť so svojím majetkom, kam chce. Kto z vás tu však ostane, keď mal možnosť vedieť, akým spôsobom rozsudzujeme spory a spravujeme ostatné záležitosti mesta, potom o ňom tvrdíme, že skutkom prejavuje súhlas s nami, že bude robiť všetko to, čo mu kážeme. Ale o tom, kto neposlúcha, tvrdíme, že sa trojnásobne previňuje, a to že neposlúcha nás, svojich ploditeľov a svojich živiteľov, a hoci nám sľúbil poslušnosť,

52 **A** že nás teraz ani neposlúcha, ani sa nepokúša nás presvedčiť, ak niečo nerobíme dobre. A predsa mu ponechávame rozhodnutie a surovo mu neprikazujeme robiť, čo kážeme, ale ponechávame mu voliť si jednu z dvoch možností, alebo nás presvedčiť, alebo potom poslúchať. Nerobí však ani jedno, ani druhé.

Tvrdíme, že tieto obvinenia sa budú vzťahovať aj na teba. Sokrates, ak urobíš, čo zamýšľaš, a to nie najmenej na teba z Aténčanov, ale najväčšmi.“

Keby som sa opýtal: „Prečo?“, potom by ma právom karhali a povedali by, že práve ja som sa im zaviazal touto dohodou väčšmi ako všetci ostatní Aténčania.

B „Sokrates,“ povedali by, „máme presvedčivé dôkazy na to, že sme sa ti páčili my aj mesto; lebo by si tu nebol tak rád býval, radšej ako všetci ostatní Aténčania, keby sa ti mesto nebolo obzvlášť páčilo. Ty si nevyšiel nikdy z mesta ani na slávnosť, iba raz na Istmos, ani nikam inam, iba niekam na vojenskú výpravu. Ani si nikdy nepodnikol nijakú inú cestu, ako to robia druhí ľudia, ani ťa nepochytila túžba poznať iné

C mesto a iné zákony, ale my a naše mesto sme ti úplne stačili. Tak horlivo si sa rozhodol pre nás a súhlasil si, že podľa nás budeš žiť ako občan. Okrem toho si tu aj deti splodil, pretože sa ti toto mesto tak veľmi páčilo. A ešte pri samom súdnom procese mohol si si navrhnúť vyhnanstvo, keby si bol chcel. Čo teraz chceš podniknúť proti vôli mesta, to by si bol mohol vtedy urobiť s jeho súhlasom. Ty si sa však vtedy vystatoval, že...

PLATÓN: Kriton

39 **A** ... je aj mnoho iných prostriedkov, ako uniknúť v každom nebezpečenstve smrti, ak sa niekto odváži robiť a hovoriť všetko možné. Uniknúť smrti, občania, to hádam nie je ľahké, ale oveľa ľahšie je uniknúť ničomnosti; tá beží totiž rýchlejšie ako smrť. Aj mňa

B teraz, pretože som pomalý a starý, dostihlo to, čo je pomalšie, mojich žalobcov však, pretože sú silní a obratní, to, čo je rýchlejšie, totiž ničomnosť. A tak ja teraz odídem, lebo ste ma uznali za hodného trestu smrti, týchto však pravda uznala za vinných ničomnosťou a nespravodlivosťou. Prijímam svoj rozsudok a oni tiež. Možno sa to aj muselo tak stať a myslím si, že je to v poriadku.

C Vám, ktorí ste hlasovali za moje odsúdenie, chcem ešte predpovedať, čo príde potom; som totiž už v tom okamihu života, keď ľudia najviac predpovedajú, totiž pred smrťou. Hovorím teda, občania, ktorí ste ma usmrtili, že po mojej smrti hneď príde na vás trest, oveľa ťažší, pri Diovi, než je smrť, na ktorú ste ma odsúdili; lebo teraz ste to urobili v domnienke, že sa zbavíte nevyhnutnosti vydať počet zo svojho života, lenže,

D ako usudzujem, s vami sa to skončí celkom inak. Ešte viac bude tých, čo vás budú karhať a ktorých som ja doteraz miernil, vy ste to však nespozorovali; a budú tým nebezpečnejší, čím sú mladší, a vás to bude tým väčšmi mrziť. Ak si totiž myslíte, že zabíjaním ľudí zabránite niekomu, aby vám vyčítal, že nežijete správne, neuvažujete dobre; lebo takéto odstraňovanie nie je ani možné, ani krásne, ale najkrajší a najľahší spôsob je neumlčovať iných, ale sa zdokonaľovať, aby sa človek stal čo

najlepším. Teda s touto predpoveďou odchádzam od vás, ktorí ste hlasovali za moju smrť.

E S tými však, čo hlasovali za moje oslobodenie, rád by som si pohovoril o udalosti, ktorá sa práve stala, dovtedy, kým sú úradníci zamestnaní a ja ešte neodídem ta, kde mám zomrieť. Nuž, občania, vyčkajte tu so mnou ešte chvíľku; lebo pokiaľ je

40 A to možné, nič nám nebráni navzájom si pohovoriť. Vám totiž, ako mojím priateľom, chcem ukázať, asi aký zmysel má to, čo sa mi teraz prihodilo. Mne sa totiž, sudcovia – lebo ak vás nazývam sudcami, tak vás asi správne nazývam – prihodilo čosi zvláštne. Veštecký hlas daimona, u mňa zvyčajný, v minulosti sa u mňa veľmi často ozýval a varoval ma aj pri celkom nepatrných veciach, ak som chcel urobiť niečo nesprávne. Teraz však, ako aj sami vidíte, prihodilo sa mi čosi, o čom by

B si niekto mohol myslieť, a aj si myslí, že je to najväčšie zlo; mňa však toto božské znamenie nevarovalo, ani keď som ráno vychádzal z domu, ani keď som vstúpil sem do súdnej siene, ani nikde v reči, keď som chcel niečo povedať. A predsa pri iných rečiach ma často zdržalo uprostred výkladu; teraz ma však nevarovalo nikde počas celého tohto rokovania, ani pri nijakom čine, ani pri nijakom slove. Čo mám teda pokladať za príčinu toho? Povieť vám to; zdá sa mi totiž, že to, čo sa mi

C stalo, je dobré, a my, čo sa domnievame, že smrť je zlo, nevidíme správne. Mám na to závažný dôkaz; nie je totiž možné, že by ma moje zvyčajné znamenie nebolo varovalo, keby som bol mal urobiť niečo zlé.

Uvážme však aj tak, že je veľká nádej, že je to niečo dobré. Smrť je totiž jedno z dvoch; totiž alebo je nič a mŕtvy nemá o ničom nijaký pocit, alebo je smrť podľa toho, čo sa povráva, akási premena a pre dušu presťahovanie sa z tohto miesta na

D iné. Ak teda pri smrti niet nijakého pocitu, ale je ako spánok, keď človek zaspí a nemá vôbec nijaký sen, potom by bola smrť obdivuhodným ziskom. Myslím si totiž: keby si mal niekto vybrať tú noc, v ktorej tak spal, že sa mu vôbec nesnívalo, a porovnávať s ňou ostatné noci a dni svojho života a po uvážení povedať, koľko dní a nocí vo svojom živote prežil lepšie a príjemnejšie ako spomínanú noc, myslím, že by v porovnaní s ostatnými dňami a nocami ani sám perzský kráľ,

E nieto ešte obyčajný človek, nenašiel veľa takých nocí. Ak je teda smrť niečo podobné, pokladám ju za zisk, lebo takto sa celý čas javí len ako jedna noc. Ak je však smrť akési presťahovanie sa odtiaľto na iné miesto a je pravda, čo sa hovorí, že sú tam spolu všetci zomretí, aké iné dobro by mohlo byť väčšie, sudcovia?

PLATÓN: Obrana Sokratova

34 E ... zdá sa mi, že by sa nepatrilo ani mne, ani vám, ani celej obci, aby som robil niečo také (prosil o milosť – M.O.), keď som už v takom veku a mám toto meno, či už je to pravda, alebo nie, ale je všeobecná

35 A mienka, že sa Sokrates niečím líši od väčšiny ľudí. Keby si teda tí z vás, o ktorých sa myslí, že vynikajú či už múdrosťou, odvážnosťou alebo ktoroukoľvek inou cnosťou, počínali takýmto spôsobom, bola by to hanba. Často som videl ľudí, čo si namýšľali, že niečo znamenajú, ale keď ich súdili, čudne si počínali, pretože sa

domnievali, že sa im stane čosi hrozné, ak zomrú, práve tak, akoby mali byť nesmrteľní, keby ste ich neodsúdili na smrť. Podľa môjho názoru títo ľudia robia štátu

B hanbu, takže by si dokonca aj cudzinec mohol pomyslieť, že tí muži, ktorí vynikajú medzi Aténčanmi cnosťou a ktorým ich vlastní spoluobčania dávajú prednosť v úradoch aj v ostatných poctách, v ničom sa nelíšia od žien. To nesmiete robiť ani vy, občania aténski, o ktorých ide povest', že po každej stránke niečo znamenáte, ani nám dovoliť, aby sme to robili, ale musíte dať najavo, že oveľa skôr odsúdite človeka, ktorý robí takéto plačlivé scény a na posmech má miesto, než toho, kto si počína pokojne.

Ale ak aj nehľadíme na dobrú povest', občania, nezdá sa mi

C spravodlivé prosiť sudcu a prosbami dosiahnuť oslobodenie, ale poučat' ho a presvedčať. Veď sudca nesede na súde preto, aby súdil podľa priazne, ale aby rozhodoval o práve; zložil aj prísahu, že nebude prejavovať priazeň, komu sa mu zapáči, ale že bude súdiť podľa zákonov. Teda ani my vás nesmieme navykať, aby ste krivo prisahali, ani vy si nesmiete na to zvykať; lebo ani jedni ani druhí z nás by nekonali zbožne. Nežiadajte teda odo mňa, občania aténski, aby som bol nútený pred vami robiť také veci, ktoré nepovažujem ani za slušné, ani

D za spravodlivé, ani za zbožné.

PLATÓN: Obrana Sokratova

V reálnej rovine to pre filozofa znamená rešpektovať spoločnosť, predovšetkým jej zákony, čím sa pôvodne zdanlivo veľmi odťažitý, abstraktný, teoreticko-morálny postoj hľadania poznania, niekedy i pravdy, vyjadrený vo filozofovom diele, navracia do konkrétnej reálnej, občianskej roviny, k vlastnému bytiu filozofa a rozhodovaniu o ňom.

... skutočne sa ukázalo, že ak chceme niekde o niečom dosiahnuť

66 E čisté poznanie, musíme sa od neho odpútať a jedine dušou musíme pozorovať veci osebe. A ako sa zdá, dostane sa nám to, po čom túžime a za čoho milovníkov sa vydávame, totiž múdrosti, vtedy, až zomrieme, ako ukazuje toto skúmanie, ale nie zaživa. Ak totiž nie je možné v spojení s telom niečo čisté poznať, tak ostáva len jedno z dvoch: alebo nemôžeme získať

67 A vedenie vôbec, alebo až po našej smrti. Vtedy totiž bude duša sama osebe a bez tela, skôr nie. A pokiaľ žijeme, priblížime sa k vedeniu zrejme najviac tak, keď sa čo najmenej budeme stykať s telom a nebudeme s ním v nijakom spoločenstve, pokiaľ to nie je bezpodmienečne nevyhnutné, a nedáme sa nakaziť jeho prirodzenosťou, ale ostaneme od neho čisti, dokiaľ nás sám boh od neho neodpúta. A takto čisti a oslobodení od nerozumnosti tela budeme žiť, ako je pravdepodobné, medzi rovnakými podstatami a sami skrze seba poznáme celú

B čistú pravdu; a to je potom skutočne pravdivé; lebo nečistý sa asi nesmie dotýkať čistého. Takto, podľa mňa, Simmias, musia všetci praví filozofi myslieť a navzájom sa dohovárať. Alebo nie si tejto mienky?

„Celkom iste, Sokrates.“

PLATÓN: Faidon

52 **D** Máme pravdu, alebo nie, keď tvrdíme, že si sa zaviazal svojim správaním, nielen slovami, že budeš podľa nás žiť ako občan?“

Čo na to odpovieme, Kriton? Môžeme inak odpovedať ako to uznať?

KRITON: Musíme to uznať, Sokrates.

SOKRATES: „Neporušuješ s nami uzavreté zmluvy a dohody,

E hoci si ich nedohodoval pod nejakým nátlakom, ani si pri nich nebol obeťou klamu, ani si nebol donútený rozhodnúť sa v krátkom čase? Mohol si to urobiť v priebehu sedemdesiatich rokov, v čase, keď by si sa bol mohol vysťahovať, keby sme sa ti neboli páčili, alebo keby sa ti naše dohody neboli zdali spravodlivé. Ty si však nedal prednosť ani Lacedemonu, ani

53 **A** Kréte, ktorých dobré zriadenie neprestajne chváliš, ani nijakému inému grécemu alebo barbarskému mestu, ale vzdal'oval si sa odtiaľto dokonca zriedkavejšie ako chromí, slepí a mrzáci. Tak sa ti oveľa väčšmi ako ostatným Aténčanom páčilo naše mesto a zrejme aj my, zákony. Lebo komu by sa mohlo páčiť mesto bez zákonov? A teraz sa chceš stať neverným tomu, na čom si sa dohodol? Nie, nestaneš sa, Sokrates, ak nás poslúchneš a nebudeš predmetom posmechu pre svoj útek z mesta.

Pozri sa: čo dobré urobíš sám sebe alebo svojim priateľom, keď porušíš dohody s nami a previniš sa proti niektorej z nich?

B Je takmer isté, že sa tvoji priatelia ocitnú v nebezpečenstve, že aj sami budú potrestaní vyhnanstvom, budú zbavení občianskych práv alebo stratia svoj majetok. A ďalej, ak sám prídeš do niektorého z najbližších miest, do Téb alebo do Megar – obidve sa tešia dobrému zriadeniu – prídeš tam, Sokrates, ako nepriateľ ich ústavy a všetci, ktorí sa starajú o dobro svojich miest, budú sa na teba dívať s podozrením, pretože ťa budú pokladať za rušiteľa zákonov. A ty sám utvrdíš vo svojich sudcoch domnienku, že ťa zrejme správne odsúdili. Kto totiž

C prekračuje zákony, veľmi ľahko sa o ňom uverí, že kazí aj mladých a nerozumných ľudí. Budeš sa teda vyhýbať dobre spravovaným mestám a ľuďom s najlepšmi mravmi? A keď to budeš robiť, bude stáť za to žiť? Alebo sa budeš s nimi stýkať a budeš mať v sebe toľko nehanebnosti, že sa budeš s nimi zhovárať – ale o čom, Sokrates? Budeš azda s nimi hovoriť o tom istom, čo si vrazil tu: že pre ľudí majú najväčšiu cenu cnosť a spravodlivosť, právo a zákony? A nemyslíš, že sa to

D Sokratovo konanie bude zdať neslušným? To si predsa musia všetci pomyslieť.

Odídeš teda z týchto miest a prídeš potom do Tesálie ku Kritonovým priateľom. Tam vládne najväčší neporiadok a neviazanosť a azda by ťa tam ľudia s potešením počúvali, ako si smiešne ušiel z väzenia v nejakom prestrojení alebo v nejakej kožušine, alebo v niečom inom, čo si zvyčajne obliekajú zbehovia a čím si zmenil svoju podobu. Že si sa ty, ako starý muž, ktorému pravdepodobne ostáva už iba krátky čas na tomto

E svete, neostýchal tak húževnato lipnúť na živote, a preto prekročiť najposvätnejšie zákony, nikto nebude o tom hovoriť? Možno, pokiaľ nebudeš nikomu na ťarchu; ak však áno, budeš, Sokrates, počuť veľa rečí teba nedôstojných.

Budeš žiť tak, že sa budeš podlizovať všetkým ľuďom a otročiť im – čo iné budeš robiť než hodovať v Tesálii, akoby si tam bol odcestoval k vôli jedeniu?

54 A a kde nám potom ostanú všetky tvoje reči o spravodlivosti a o ostatných cnostiach?

Ale chceš žiť kvôli svojim detom, aby si ich vychoval a dal im vzdelanie? Ako však? Chceš ich vziať so sebou do Tesálie a tam ich budeš vychovávať a vzdelávať, teda urobíš ich cudzincami, aby aj toto okúsili? A či nemáš v úmysle toto, ale budú vychovávaní tu a ich výchova a vzdelanie budú lepšie, keď ty budeš živý, ale nebudeš s nimi? Tvoji priatelia sa totiž o nich postarajú. Budú to však robiť len vtedy, keď odídeš do Tesálie, ak však

B odídeš do podsvetia, nebudú sa o ne starať? Ak stoja za niečo tí, ktorí tvrdia, že sú tvojimi priateľmi, musíme si myslieť, že sa postarajú.

Nuž, Sokrates, poslušaj nás, svojich vychovávateľov, a neceň si väčšmi ani svoje deti, ani svoj život, ani nič iné ako spravodlivosť, aby si mohol, až prídeš do podsvetia, obhájiť všetky tieto veci pred tými, ktorí tam vládnu; lebo ak ty teraz ujdeš, potom to zrejme nebude na tomto svete ani pre teba, ani pre tvojich blízkych lepšie, ani spravodlivejšie, ani zbožnejšie, ani potom, až ta prídeš, nebude to lepšie. Ale ak teraz odídeš

C zo života, odídeš ako muž, ktorému sa stala krivda, no nie od nás, zákonov, ale od ľudí. Ak však takto hanebne ujdeš z mesta, a tým odplatíš bezprávie bezprávim a zlo zlým a prestúpiš dohody a zmluvy s nami uzatvorené a ublížiš tým, ktorí si to najmenej zasluhujú, sebe, svojim priateľom, vlasti a nám, tu aj my sa budeme nad tebou pohoršovať, pokiaľ budeš živý a aj tam naši bratia, zákony v podsvetí, neprijmú ťa láskavo, pretože

D vedia, že si sa pokúsil nás zničiť, pokiaľ išlo o teba. Ale nech ťa neprehovori Kriton, aby si robil, čo navrhuje, skôr poslušni nás.“

Ver mi, môj milý Kriton, že sa mi zdá, akoby som počul tieto slová, ako sa zasvätencom do korybantských mystérií zdá, že počujú flauty, a vo mne zvučí ozvena týchto slov a spôsobuje, že nepočujem všetky ostatné reči. Čo ty aj budeš môcť povedať proti tomuto môjmu terajšiemu presvedčeniu, bude márne. Predsa však hovor, ak myslíš, že niečo dokážeš.

KRITON: Nie, Sokrates, nemám čo povedať.

E SOKRATES: Nechaj to teda, Kriton, a poďme cestou, ktorou nás vedie boh.

PLATÓN: Kriton